

EEN EVALUATIE VAN EN BELEIDSAANBEVELINGEN INZAKE HET STELSEL VAN DE SOCIO-PROFESSIONELE INTEGRATIE VRIJSTELLING VOOR GERECHTIGDEN OP HET LEEFLOON

Natascha Van Mechelen, Tine Hufkens, Clara Kerstenne, Laurent Nisen, Guy Van Camp

Synthese

In dit onderzoek werd het systeem van de socio-professionele integratie (SPI)- vrijstelling voor begunstigten van het Recht op Maatschappelijk Integratie (RMI) geëvalueerd en werden beleidsoplossingen aangereikt voor de voornaamste knelpunten. De socioprofessionele vrijstelling zorgt ervoor dat het loon van een RMI-gerechtigde die begint te werken – of de premie die hij/zij ontvangt voor het volgen van een opleiding of stage – onder bepaalde voorwaarden geheel of gedeeltelijk vrijgesteld wordt van de bestaansmiddelentoets. De evaluatie was gebaseerd op cijfers van de Programmatorische Overheidsdienst voor Maatschappelijke Integratie (POD MI) over de recente evolutie van het aantal RMI-gerechtigden met SPI-vrijstelling en op diepte-interviews met maatschappelijk werkers.

Uit de cijfers van de POD MI blijkt dat het aantal SPI-vrijstellingen relatief beperkt blijft, ondanks een sterke groei van het aantal SPI-vrijstellingen tijdens de periode 2005-2010 en 2014-2015. In 2014 ging het om 7 054 personen, dit is 4,5% van het totaal aantal RMI-gerechtigden. De SPI-vrijstelling wordt relatief vaak toegepast in de leeftijdsgroep tussen 25 en 44 jaar, voor personen met een nationaliteit van buiten de EU, en voor RMI-begunstigden met gezinslast. Het aantal SPI-vrijstellingen voor studenten is laag (5 % van alle vrijstellingen), het aantal artiesten met een SPI-vrijstelling is nog lager (1%). Wat de recente stijging van het aantal begunstigten betreft, het is onduidelijk in hoeverre dit een gevolg is van de verlenging van de termijnen die gelden in de SPI-regeling (Koninklijk Besluit van 25 april 2014), of van een conjuncturele opleving op de arbeidsmarkt.

De diepte-interviews geven inzicht in de redenen voor het lage aantal SPI-gerechtigden. Een veelgehoorde verklaring is dat – ondanks de recente verlenging van de termijnen – de beperking in duur van de SPI-vrijstelling maatschappelijk werkers er nog steeds van weerhoudt om de SPI-vrijstelling telkens toe te passen indien mogelijk. Er wordt eerst een inschatting gemaakt van de duurzaamheid van de socio-professionele integratie. Andere maatschappelijk werkers wijzen op de grote afstand van vele RMI-gerechtigden tot de arbeidsmarkt. Er bestaat een kortsluiting tussen de arbeidsmarktkwalificaties van de RMI-populatie en de beschikbare jobs. Het is daarom voor veel RMI-gerechtigden niet makkelijk aan een job te geraken op de reguliere arbeidsmarkt. Andere maatschappelijk werkers zeggen te weinig vertrouwd zijn te met de SPI-vrijstelling zodat hij vaak uit het oog wordt verloren of genegeerd wanneer een gerechtigde aan alle voorwaarden voldoet.

De diepte-interviews leggen ook de vinger op een aantal knelpunten in de regelgeving omtrent de SPI-vrijstelling. Een belangrijk knelpunt blijkt de complexiteit van de regelgeving te zijn, en de administratieve last die toepassing ervan met zich meebrengt. Hoewel in de algemene omzendbrief van 17 juni 2015 bij de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie

uitgebreider dan voorheen de berekening van het leefloon na SPI-vrijstelling toelicht, blijven er interpretatieproblemen bestaan. Maatschappelijk werkers vrezen dat dit leidt tot verschillen tussen de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW's) in de toepassing van de SPI-regeling. Er is vraag naar meer vorming hieromtrent, naar een gebruiksvriendelijke rekentool die het rekenwerk vereenvoudigt, en naar meer eenvormigheid (bv. in de wijze waarop premies voor beroepsopleidingen en stages worden vrijgesteld). Er wordt ook gewezen op de administratieve last die de overdracht van dossiers tussen gemeenten met zich meebrengt, bv. als een cliënt verhuist. Er is vraag naar een maatregel ter verbetering van de uitwisseling van informatie tussen OCMW's. De maatschappelijk werkers wijzen tenslotte ook op een aantal ongelijkheden waartoe de huidige SPI-regeling aanleiding geeft: het resterende leefloon na SPI-vrijstelling verschilt naargelang iemand een arbeidscontract heeft van meer of minder dan een maand, of naargelang de RMI-gerechtigde een student met of zonder een beurs is.

De beleidsvoorstellen – die we hieronder samenvatten – gaan op de meeste van deze knelpunten in. Er wordt ook oplossing gezocht voor het probleem van armoede- en inactiviteitsvallen, waar in het meest recente regeerakkoord expliciet naar verwezen werd. Wegens de korte periode van het onderzoek was het echter niet mogelijk om voor alle problemen een oplossing uit te werken. Een beleidsvoorstel betreffende de verschillen tussen beurs- en niet-beursstudenten ontbreekt helaas.

Beleidsvoorstellen

1. Geen verlenging van de huidige termijnen dat een RMI-gerechtigde beroep kan doen op de SPI-vrijstelling maar wel de mogelijkheid inbouwen om op individuele en gemotiveerde basis uitzonderingen toe te laten. Op deze manier wordt tegemoet gekomen aan zowel de vrees dat een onbeperkte duur van de SPI-vrijstelling zal leiden tot meer bijstandsafhankelijk als aan de nood aan meer maatwerk. We veronderstellen hier dat door de mogelijkheid te voorzien om de vooropgestelde termijnen te verlengen, mits motivering, maatschappelijk werkers minder zullen aarzelen om de SPI-vrijstelling toe te passen, zelfs in geval van kortlopende arbeidscontracten.
2. De vrijstelling van premies die verstrekt worden in het kader van (beroeps-) opleidingen en stages uit artikel 35 van de wet op maatschappelijke integratie halen (de SPI vrijstelling) en onderbrengen onder artikel 22 (de lijst van inkomens die volledig vrijgesteld worden), tenminste voor zover het gaat over aanmoedigingspremies, niet over inkomensvervangende uitkeringen.
3. Het ontwikkelen van een rekentool die toelaat het resterende leefloon na SPI-vrijstelling op eenvoudige en gebruiksvriendelijke wijze te simuleren.
4. Het ontwikkelen van een opleidings- of documentatiekit die de berekeningswijze van het resterende leefloon na SPI-vrijstelling verder toelicht aan de hand van concrete voorbeelden.
5. De berekeningswijze van het resterende leefloon na SPI-vrijstelling aanpassen zodat de huidige verschillen in behandeling tussen personen met kortdurige en langdurige arbeidscontracten worden weggewerkt.
6. De berekeningswijze van het resterende leefloon na SPI-vrijstelling aanpassen zodat bestaande inactiviteits- en armoedevallen worden weggewerkt door het systeem van een forfaitaire vrijstelling te vervangen door een procentuele vrijstelling. Hier zijn 2 scenario's mogelijk: één vrijstellingspercentage per leeflooncategorie of een set van vrijstellingspercentages per leeflooncategorie die variëren in functie van het verdiende bedrag. In het tweede scenario kan het vrijstellingspercentage van 100% dat nu impliciet bestaat voor personen die maar enkele uren per week werken, behouden blijven, maar het

maakt de berekeningswijze complexer. Het systeem met één vrijstellingspercentage is eenvoudiger maar voldoet niet aan de vraag van maatschappelijk werkers om de financiële impuls voor zeer kleine jobs te behouden.

Om de inactiviteitsval die bestaat voor koppels zonder kinderen te vermijden moet de vrijstelling berekend worden op het gezamenlijk maandelijks verdiend bedrag van beide partners. Dit impliceert het afbouwen van de huidige individualisatie van het RMI voor deze samenlevingsvorm en veronderstelt daarom een hertekening van de bestaande leeflooncategorieën. De categorie van de samenwonenden omvat immers ook samenlevingsvormen waarvoor het afbouwen van de individualisatie minder wenselijk is, zoals personen die wel onder één dak wonen maar geen affectieve band hebben en/of niet het volledige huishouden gemeenschappelijk regelen.

7. Om de inactiviteitsval te vermijden die ontstaat door het verlies van alle bijkomende sociale voordelen die aan het RMI verbonden zijn en die wegvallen eens dat dit recht wegvalt, bevelen we aan om een aantal van deze voordelen bij een overstap van RMI naar werk te continueren gedurende 4 of 8 kwartalen, mits het inkomen onder een bepaalde grens blijft. We illustreerden in dit rapport de impact van dergelijke verlenging in duur van de maximumprijs elektriciteit en aardgas, de De Lijn-korting die bestaat in Vlaanderen en de gereduceerde tarieven voor kinderopvang voor leefloongerechtigden die in sommige gemeenten worden gehanteerd.
8. Een optimalisatie van de uitwisseling van informatie tussen OCMW's over de mate waarin een RMI-gerechtigde reeds gebruik maakte van de SPI-vrijstelling, hetzij in de vorm van het elektronisch sociaal dossier, hetzij door het optimaliseren van het gebruik van de bestaande informatiestroom, de zgn. 'ListofAttestation'